

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נצח

אתר לימודי
יהדות ורוח **דעת**

פרק ה, הפסוקים א"ב. ויזכר אלהים את־נה ואת כל־החיה
ואת־כל־הבהמה אשר אתו בתבה, ויעבר אלהים רוח
על־הארץ וישכו המים. ויסכרו מענית תהום וארבת
השמים, ויכלא הגשם מן־השמים.

הכתוב חוזר ומתאר בפרוטרוט את מהלך המאורעות מאז תום ארבעים ימי הגשם. מכיוון שכוחות הטבע נשתחררו, היה צורך בפעולה מיוחדת מצד ההשגחה האלהית כדי להחזיר את הסדר הישן על כנו. והנה, התערבות כזאת של ההשגחה בדרך הטבע איננה באה אלא בשל האדם. משום כך מזכיר הכתוב שה' זכר את נח ושהשיב מנוח לעולם — בגללו. — וישכו, מלשון שכך = להרגע. כוחות הטבע הזועמים, אשר גם הוליכו את התיבה על פני המים, שככו־נחו, וכך נצלה התיבה מסכנת ההתנפצות עקב סערות. — ויסכרו וגו'. זה שלב שני, בו הופסקה זרימת המים שהלכו ונתוספו עד כה ללא הרף למי השטפון הגדול, אך עדיין לא הורגשה ירידת המים. — ויכלא, לעכב, לעצור, להכלא = להעצר, לחדול. — מן השמים, הם המקום שממנו באו הגשמים, ומשם נעצרו.

הפסוקים ג"ה. וישכו המים מעל הארץ הלוך ושוב, ויחסרו
המים מקצה חמשים ומאת יום. ותנה התבה בחדש
השביעי בשבעה־עשר יום לחדש, על הרי אררט. והמים
היו הלוך וחסרו, עד החדש העשירי, בעשירי באחד
לחדש נראו ראשי ההרים.

וישכו... ויחסרו. לכאורה יש גם כאן משום שני שלבים, שכן הגם שאמנם החלו המים לשוב מיד עם הפסקת הגשמים, הרי הם חסרו רק כעבור מאה וחמישים יום. אך מכיוון שלא תיתכן שיבת המים ללא חיסור, כלומר בלי שיתמעטו, בהכרח יש ליחס את הביטוי „ויחסרו“ אל תושבי התיבה — בשבילים היתה התמעטות המים מורגשת רק ביום המאה וחמישים להפסקת הגשמים. — ותנח התבה. מכאן ראייה לכוונות ביאורנו. נחיתת התיבה בהרי אררט היא שסימנה לתושבי התיבה את

התמעטות המים. — בחדש השביעי וגו', הוא שבעה עשר בניסן. — על הרי ארט, כלומר על אחד מהרי ארט; השווה שופטים יב, ו — „ויקבר בערי גלעד“. — ארט. אונקלוס מתרגם קרדו ויונתן מתרגם קדרון (וכן הוא בפשיטא), כלומר קורדאנה או קרדוכין העתיקה שבשפתו השמאלית של החדקל העליון, וכן גם אצל יוסף בן מתתיהו (עתיקות א' ג, ו). אך בדרך כלל חשבו שזהו אזור במזרח ארמניה, שהנהר ארט (ארקסס) חוצה אותו. אף חשבו, שההר אשר בו נחתה התיבה, הוא ההר הגבוה ביותר שבאזור זה (גובהו 16,254 רגל). — הלוך וחסור, כמו הלוך ושוב, כלומר הלוך ופחת באופן מתמיד¹). בהתמעטות מתמדת זו של המים היה אפשר להבחין בתיבה, כשהמים שבירכתיה הלכו וירדו. — בעשירי באחד לחדש, הוא ראש חודש תמוז. — ראשי החרים, מסתבר שהכוונה להרים הגבוהים שבאזור.

ספוקים וז. ויהי מקץ ארבעים יום, ויפתח נח את־חלון
התבה אשר עשה. וישלח את־הערב, ויצא יצוא ושוב
עדי־יבשת המים מעל הארץ.

מקץ ארבעים יום. ארבעים יום אלה נמנים מראש חודש תמוז. שליחת הערב היתה אפוא ביום עשרה באב. — חלון, מלשון חלל, המקום החלול שבקיר²; ודאי זהה חלון זה עם הצהר המוזכר לעיל, ו, טז, שנקרא כאן כך משום שהוא פתוח. — אשר עשה מוסב על החלון. — וישלח, כלומר שחרר, הניח לו לעוף דרך החלון. — הערב, הוא שלח את העורב משום שזה אוכל נבלות, ואי־שבו לתיבה ישמש סימן שפגרים מושלכים על הקרקע והם נראים בגלוי, כלומר סימן לכך שהמים ירדו במידה ניכרת. — ויצא יצוא ושוב, העורב עף מן התיבה ואליה מבלי לחזור לתוכה. — יבשת, שם הפועל; השווה „מבלתי יכלת“ (במדבר יד, טז).

¹ השווה איולד § 280; גזניוס 3, 131 הערה 3. —

² השווה הביאור של הרמבמ"ן (ר"ש דובנו). —

הפסוקים ח"ט. וישלח את־היונה כאתו, לראות הקלו המים
מעל פני הארמה. ולא־מצאה היונה מנוח לכף־רגלה
ותשב אליו אל־התבה כי־מים עלי־פני כל־הארץ, וישלח
ידו ויקחה ויבא אתה אליו אל־התבה.

לאחר שהראה העורב, על ידי אי־שוכו לתיבה, כי כבר נראים פגרים
על פני הקרקע (פסוק ז), שלח נח גם את היונה, כדי לראות־להודיע, אם
המים פחתו עוד יותר או לאו. לפי הנתונים שבמקרא לא ניתן לקבוע,
אימתי נשלחה היונה בפעם הראשונה. לפי המדרש⁸) מסתבר שהיה זה
שבוע אחר שיגור העורב, הראיה מפסוק י — „ויחל עוד שבעת ימים
אחרים. — הקלו. קל — להיות מעט, כשם שכבר בא במובן של
להיות הרבה — „יכבדו בניו ולא ידע“ (איוב יד, כא) ; והשווה ישעי
ח, כג. — מנות. אף על פי שכבר יבשו ההרים, הרי הם לא היו מנוח,
מקום מנוחה מתאים, ליונה המעדיפה לשהות בעמקים, כדברי הנביא
(יחזקאל ז, טז) „כיוני הגאיות“.

הפסוקים י"ב. ויחל עוד שבעת ימים אחרים, ויסף שלח
את־היונה מן־התבה. ותבא אליו היונה לעת ערב והנה
עלה־זית טרף בפיה, וידע נח כי־קלו המים מעל הארץ.
ויחל עוד שבעת ימים אחרים, וישלח את־היונה ולא־
יפסה שוב־אליו עוד.

ויחל עוד. מן המלה „עוד“ הסיק המדרש⁹), שגם אחר שיגור
העורב המתין נח שבעה ימים. — ויחל, „שרשו חול, מבנין הפעול,
וכן משרשו ומבנינו; ויחילו עד בוש (שופטים ג, כה)“¹⁰). „ויחל“ —
בנין נפעל של יחל, ראה להלן פסוק יב ; בדומה אל „ונבל“ (ישעי סד, ה)
מונבל. לפי אחרים הרי זה הפעיל מן השורש חול. אך נכונה יותר היא

⁸) בראשית רבה פרשה לג, ט (המ'). —

¹⁰) הרד"ק. —

דעתו של הר"ה, שהוא בנין קל מחיל, כמו וילן מלין, ואל נכון הוא קובע הבדל מהותי בין „ויחל“ לבין „ויחלל“ (הפעיל מן החל). בעוד שהראשון פירושו המתנה רגילה, ומכאן הוראתו בפועל — השהיה (השווה „לא יחל דברו“⁴), ופירושו של הרשב"ם (שם), הרי האחרון משמעותו לזכות מעשה עד למועד מסויים (השווה שמואל א' י, ח ויג, ח). — לעת ערב. היונה באה מאוחר, בערב, שכן מצאה לה גם מקום מנוח וגם אוכל; אך עדיין לא יכלה להשאר מחוץ לתיבה במשך הלילה, ולכן היא שבה עם רדתו. — זית. עץ הזית מתקיים גם כשהוא מוצף מים. — טרף, פירושו טרי, דבר שנקטף זה עתה, והוא שייך איפוא, כלואי, אל המלה „עלה“; וכן התרגומים והרד"ק. לדעת רש"י, לעומת זאת, הרי זה פועל, והוא מוסב על יונה; צורת הזכר תתפרש בכך שנת שלח את הזכר, את היון; ואילו הרי"ש הקמוצה — שכיחה (השווה ויקרא ה, יח ושם כג), העובדה שהעלה נקטף זה עתה הוכיחה לו לנח, כי גם בגיאיות כבר ירדו המים, שכן אין הזית גדל בהרים, ואכן, אחר שבעה ימים נוספים כבר יכלה היונה לבנות את קנה והיא לא הוסיפה לשוב עוד אל התיבה. — יספה. בעבר שכיח בנין קל, ואילו בעתיד בנין הפעיל (ראה פסוק י). — אם נמנה שלושה שבועות מיום י' באב, הרי ששיגורה השני של היונה היה באחד באלול.

פסוקים יגיד. ויהי כאחת ושיש מאות שנה בראשון
 באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ, ויפר נח את־מבסה
 התבה וירא והנה חרבו פני האדמה. וכחדש השני
 בשבעה ועשרים יום לחדש, יבשה הארץ.

אחר שיגורה האחרון של היונה המתין נח חודש ימים, ורק אחר כך הסיר את מבסה התיבה, פעולה שכתוצאה ממנה ניתן לו להשקיף על סביבתו. והנה ראה כי פסקו המים וממילא גם נעלמו מפני האדמה, אולם

⁴ במדבר ל, ג. —

האדמה עצמה היתה עדיין רטובה ורכה. — חרבו. כלומר פסקו המים ונעלמו, אינו בא אלא לומר שלא נראו עוד. — יבשה הארץ, רק אחרי כחדשיים נוספים אמנם היו פני האדמה יבשים (השווה) „ונהר יחרב ויבשׁ, ישעי' יט, ה).

הפסוקים טו יט. וידבר אלהים אל־נח לאמר. נא מן־התבה, אתה ואשתך ובניך ונשי־בניך אתך. כל־החיה אשר־אתך מכל־בשר בעוף ובבהמה ובכל־הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך, ושרצו בארץ ופרו ורבו על־הארץ. ויצא־נה, ובניו ואשתו ונשי־בניו אתו. כל־החיה כל־רמש וכל־העוף כל רמש על־הארץ, למשפחתיהם יצאו מן־התבה.

רק אחר שהארץ יבשה לגמרי, נצטווה נח על ידי ה' לצאת את התיבה. — כל החיה, הרי זה כלל שפרטיו באים אחריו, „מכל בשר״ וגו'. — ורבה מה. כאן החיה בכלל בהמה, ואילו בפסוק יט הדבר הפוך, בהמה בכלל חיה. — הוצא, זהו הכתיב, ואילו הקרי הוא הוצא. ביו"ד שוואית; השווה „הישר״ (תהלים ה, ט); וראה גם „איסירם״ (הושע ז, יב). לא ברור מדוע בא הבדל זה בין קרי וכתיב. לדברי רש"י הרי „הוצא״ פירושו — לומר להם לצאת, ואילו „הוצא״ — הוצא אותם אם אינם רוצים לצאת. אולם, מכיוון שהצורה „הוצא״ אינה באה עוד פעם במקרא, קשה לבסס הבחנתו זו. — ופרו ורבו. כמו בתחילת הבריאה⁵). כן מעניק ה' גם כאן לעולם החי את הכח ואת הברכה לפרות ולרבות. ובמקביל ניתנת גם לאדם ברכה בענין זה, אך באופן נפרד, להלן ט, א וט. — למשפחתיהם. הכוונה למינים השונים, בדומה ל„למינהר״ שבבריאת העולם⁶). — יצאו. הם יצאו מן התיבה מאליהם, כשם שגם נכנסו בתוכה מאליהם.

⁵ לעיל א, כב. —

⁶ שם, כא, כד וכה. —

פסוק כ. ויבן נח מזבח לה', ויקח מכל | הכהמה המהרה
ומכל העוף המהור ויעל עלת במזבח.

זוהי הפעם הראשונה, שהאדם בונה מזבח לה'. מזבח זה הוא מקום מוגבה, והעליה אליו או העלאת הקרבן עליו מראה על שאיפתו של האדם כלפי השמים. האדם מבקש להתקרב אל בוראו ולכן הוא שואף אל מקום יותר גבוה. לפיכך נקרא גם קרבנו של נח — עולה. קין והבל רק מנחה הביאו. קרבן שבא לסמל את הכרתם בו ית'. נח, לעומתם, מביא עולה, קרבן העולה בלהבות אש לשמים. סמלו של המקריב הוא, והוא צריך להראות את השאיפה להקדיש את החיים לו ית' ולטהר עצמו ולצרף עצמו על ידי האש האלהית. (וראה בהרחבה בפירושונו לסי' ויקרא, הפרק על ערכם של הקרבנות ומשמעותם, ע' סה). — הבהמה... העוף. בעלי חיים אלה חשב נח למתאימים לסמל את האדם. בהמה היא הקרבן הרגיל, ואילו מן העופות הותרו לצורך קרבן אחר מתן תורה רק בני יונה ותור. אך אז, כך דומה, הקריב נח צפורים טהורות ממינים שונים, ואולי התכוון לסמל באמצעות הצפור, הנודדת, את האדם שנטלטל על גלי מי המבול ואחר ניצל על ידי בוראו בצורה מופלאה כל כך. — מזבח לה'. בקשר עם קרבנות בא תמיד השם הוי"ה ולא השם אלהים, שהרי בקרבן מבקש האדם את קרבנו ית' והאיחוד עמו, ואת אלה אין להשיג אלא אצל ה', האל המושיע את האדם והמחנכו, אשר רק משום שה' הוא, אפשר להקריב קרבנות לו.

פסוקים כא-כב. וירח ה' את-ריח הניחח ויאמר ה' אל-
לבו לא אסף לקלל עוד את-האדמה בעבור האדם כי
יצר לב האדם רע מנעריו, ולא-אסף עוד להכות את-
כל-חי כאשר עשיתי. עד כל-ימי הארץ, זרע וקציר וקר
וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו.

וירח וגו'. אונקלוס מתרגם „וקבלה ברעוא“, אולם משמעות זו

מובעת בתורה בלשון "נרצה"⁸). לכן יהיה נכון יותר להסביר "וירח" במוכן ויחוש⁹). כי כשם שהכתוב משתמש בביטויים וירא, וישמע וכיו"ב אצל ה' כדי לציין חישה שהאדם תופש באמצעות חוש הראיה או השמיעה, כך גם מציין "וירח" את החישה שנתפשת אצל האדם באמצעות חוש הריח. הביטוי "וירח" לגבי הריח אינו איפוא סביר פחות — ביחס לה' — מאשר הביטוי וישמע לגבי הקול. — הניחח, מן השורש נוחח או נוח, ופירושו — לעשות רצון, להיות נעים. הריח העולה כלפי מעלה, תפקידו להודיע על רצונו הטוב של האדם להנעים לו לה', להרצות לו ולעשות רצונו. — ויאמר ה' אל לבו. והנה כאשר "חש" ה' ריח זה, שבאמצעותו הראה נח שרצונו הוא לעשות תמיד את רצון קונו, אמר- החליט ה' "אל לבו", אצל עצמו (אל לבו, ולא אל לב נח; השווה להלן לד, ג) שלא לקלל עוד את האדמה. — לא אסף לקלל עוד וגו'. מסתבר ש"עוד" זה מוסב על קללת האדמה שלאחר חטאו של אדם (לעיל ג, יז); פירושה של החלטה זו הוא איפוא, שאפילו את מידת פוריותה של האדמה לא יפחית עוד ה' בשל חטא האדם. — כי יצר משום שהאדם חושב רעות מנעוריו, בתקופה שבה אין הוא אחראי למעשיו, הרי כשיגדל, יקשה עליו להגמל מן ההרגל הרע הזה¹⁰). ביסודו חפץ האדם לעשות רצון קונו — "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב — שאור שבעיסה" וכו'¹¹). ריח הניחוח הוא העד לרצונו הטוב של האדם. — ולא אסף. עוד מחליט ה', שלא להביא עוד מבול בעולם. — עד כל ימי הארץ. לפי טעמי המקרא הרי זה משפט רישא, והמלה "עד" היא נסמך ל"כל ימי הארץ"; השווה "עודם מדברים"¹²). כלומר כל זמן שהארץ תהא קיימת. — זרע וקציר וגו'. לפי בבא מציעא קו, ע"ב (וכן בתוספתא תענית א, ז) הרי שנמנות בפסוקנו

⁸ ויקרא א, ד. —

⁹ er nahm wahr. —

¹⁰ השווה אור החיים ד"ה כי יצר (המ'). —

¹¹ תפילת ר' אלכסנדר, ברכות יז, ע"א (המ'). —

¹² אסתר ה, יד. —

שש תקופות שנה, כשכל אחת מהן היא בת חדשים. «הצי תשרי, מרחשון וחצי כסליו — זרע; חצי כסליו, טבת וחצי שבט — חורף; חצי שבט, אדר וחצי ניסן — קור; חצי ניסן, אייר וחצי סיון — קציר; חצי סיון, תמוז וחצי אב — קיץ; חצי אב, אלול וחצי תשרי — חום» (חום, משום שאמרו «שילהי דקייטא קשיא מקייטא»¹³). אולם, מכיוון שסדר תקופות זה אינו קיים אלא במזרח התיכון, וגם מכיוון שהמלים «ויום ולילה» אינן משתלבות בסדרה זו, מותר בוודאי להניח, כי פשוטו של מקרא הוא כללי — הקב"ה רוצה לקיים את סדר העולם כך שתהיה מחזוריות קבועה של התקופות המנוגדות. תהא תקופת זריעה ותבא תקופת קצירה; תקופות קור וחום תתחלפנה תוך כדי השנה; קיץ וחורף, כלומר תקופת החום והיובש ותקופת הקור והגשמים וכן יום ולילה יתחלפו — הניגודים יבואו לסירוגין. בדרך זו תקיים פוריותה של האדמה, וגם יוצר סדר זמנים שיהיה נוח לו לאדם. לא יעורער עוד — כפי שקרה בימי המבול — סדר העולם.